

bázist tekintett át, sajnálatos módon azonban a szövegközi forrásoknál levéltári forráshivatkozást nem ad közre. (Igaz, a Villars-al kapcsolatos írásos levéltári források karton-, illetve fondjegyzékét levéltárakra lebontva külön fejezetben ismerteti.) Kisebb hiányosság továbbá, hogy a monográfia végén nem található személynevekre és földrajzi nevekre vonatkozó mutató. Összegzésül azonban ezek ellenére kijelenthetjük, hogy Fadi El Hage munkáját kézbe véve egy olvasmányos életrajzi, illetve hadtörténeti munkát tarthat a kezében az olvasó.

Polgár Balázs

PRINCE CHARLES-JOSEPH DE LIGNE

CORRESPONDANCES RUSSES

(Textes réunis, introduits, établis et annotés par Alexandre Stroev et Jeroom Vercauysse L'âge des Lumières. Série II dirigée par Raymond Trousson Tollet 58. Honoré Champion Éditeur, Paris, 2012. 1–2. k. 1021 o. ISBN 978-2-7453-2095-7)

Ligne herceg családja egyike volt a legrégebbi németalföldi nemesi dinasztiaíknak. A család nemesen egyszerű címere – sárga alapon rózsaszínű sáv – kifejezi annak nevét (ligne franciául vonal, sáv, egyenes) és azt a tőretlen elkötelezettséget, amellyel a XV. század óta szolgáltÁK a Habsburgokat. A Birodalom iránti elkötelezettség és a család erős flamand öntudata ellenére Ligne herceg franciául tanult meg beszélni és ezen a nyelven alkotta meg a későbbiekben élete számos irodalmi és hadtudományi művét is. A herceg tizenöt éves korában Mária-Terézia kamarásaként kezdte el udvari pályafutását a bécsi Hofburgban. Ligne herceg itt elemében érezte magát, és buzgón szolgálta a császári uralkodócsaládot, amely ekkoriban érte el történetének talán legdicsőösebb korszakát és tette a császárvárost virágzó közép-európai metropolisszá. A kor arisztokratáinak szokását követve Ligne herceget viszonylag hamar, húsz éves korában megházasította apja. Egy Liechtenstein hercegekisasszonyt vett feleségül, ám a vele való házassága teljesen formális, leginkább levélváltási kapcsolattá laposodott. Időközben kitört a hétéves háború, amelyből az ifjú herceg alaposan kivette részét. Apja a Ligne-Infanterie ezred tulajdonosa volt, melynek ezredtulajdonosi joga később reá szállott. Ligne itt ismerkedett meg a magyar huszárvirtussal és annak olyan jeles képviselőjével, mint például Nádasdy Ferenc gróf, akiről később igen elismerően írt visszaemlékezéseiben. Ligne részt vett több jelentős ütközetben, megalapozva ezzel későbbi katonai hírnevét. Nem volt véletlen tehát, hogy 1787-ben éppen őt küldték katonai kiküldetésbe az orosz hadsereghez, Patyomkin herceg mellé. II. (Nagy) Katalin cárnő keleties jellegű udvara valóságos csemege volt az európai udvarok immár tapasztalt szakértőjévé fejlődött herceg számára. A cárnőt kedvesnek, sőt kifejezetten vonzónak találta, aki viszonzásul elhalmozta a keleti despota összes elképzelhető kegyével. Legemlékezetesebb oroszországi látogatása alkalmából elkísérte a cárnőt híres 1787-es krími útjára, amely a köztudatban leginkább a híres Patyomkin-falvak története révén maradt fenn. A herceg itt is a szemtanú hitelességével tájékoztatja az olvasót a mesés Kelet világáról.

A herceg életének legmeggrázóbb élménye a francia forradalom volt. Nemcsak egy történelmi korszak végérvényes lezárását, illetve Ligne számos személyes ismerősének – köztük Marie-Antoinette királynő – tragikus végét jelentette ez a történelmi esemény, hanem a herceg családi életére is nagy mértékben kihatott. Egyik fia, Louis de Ligne francia, a másik, Charles de Ligne pedig osztrák szolgálatban állt. Noha Charles 1792-ben emigrált és így elhárult a veszély, hogy a két testvér egymás ellen küzdjön, ez az év mégis egy igen nagy veszteséget is jelentett az öregedő herceg számára. Ekkor veszítette el ugyanis a számára annyira kedves Charles fiát, aki a francia forradalmi háború legkorábbi szakaszában esett el. A francia forradalmi hadsereg előrenyomulásával a Ligne-család anyagi biztonságát jelentő németalföldi birtokai is idegen kézbe kerültek. Ennek következtében a herceg családjával egy szerény bécsi házban húzta meg magát, innen ostromolta a császári udvart beadványaival, melyekben a francia forradalmi kormányzat, majd pedig az örökébe lépő Napóleon Bonaparte megbuktatását szorgalmazta. Kapcsolatba lépett a francia emigráció

olyan neves bécsi képviselőivel, mint Sénac de Meilhan, Bonnay márki, vagy Napóleon korzikai ellenlábasa, az orosz szolgálatba állt Charles-André Pozzo di Borgo. Élete utolsó éveiben még megérthette Napóleon hatalmának megrendülését és Ausztria megerősödését, melyben mindig is bízott. Végül 1814. december 13-án hunyt el Bécsben.

A tavalyi év folyamán megjelent két kötetes forráskiadás a herceg orosz levelezőtársaival folytatott, illetve orosz témájú leveleit tartalmazza. A leveleket a téma két legjelentősebb szakembere – az orosz Alexandre Stroev és a belga Jeroom Vercruysse – készítették elő a kritikai kiadásra. A herceg életének alkonyát végigkísérte a cári udvarral és az orosz arisztokráciával folytatott folyamatos és változatos levélváltás. Ennek a teljesség igényével kiválogatott dokumentumait rendezte sajtó alá, látta el magyarázó jegyzetekkel a két neves filológus. E nagyszabású válogatás-kötet a francia nyelvű irodalmi igényű európai levélírás több száz XVIII. századi forrását adja közre a francia nyelvet értő olvasók és a tudományos kutatás számára. E forráscsoportot a szerkesztők a levelek cíMZettjei alapján egyéni fontosságú rendben osztották 50 tematikailag is indokolt egységre. Az iratok jelentős része először jelenik meg nyomtatásban.

A forrásközlést egy tájékoztató jellegű, ám nagyon alapos, részletes bevezető tanulmány előzi meg. A munka végén pedig a tájékozódást a kötetben a témára vonatkozóan az alapos és rendszerített névmutató segíti. Alexandre Stroev és Jeroom Vercruysse szép, elegáns, formáját tekintve és tartalmilag egyaránt nagyon igényes kötete úgy vélem, alapvető kézikönyve lesz a XVIII. századi francia–osztrák–orosz kapcsolatok történetének, s a jövőben megkerülhetetlen forráskiadvány a téma kutatói számára. Az impozáns kötetek bibliofil értékét sajnálatos módon csorbítja, hogy a neves Honoré Champion kiadó felhagyott a keménytáblás, klasszikus kötésű könyvek előállításával és e kiadvány is csak fűzött puhatáblás változatban jelent meg. A nyilvánvaló költségsökkentő kivitel ellenére azonban megállapíthatjuk, hogy a két könyv ára még mindig borsosnak tekinthető a magyar kutatók számára.

Tóth Ferenc

SOLYMOSSI JÓZSEF

FORRADALOM ÉS SZABADSÁGHARC ÉSZAKKELET-MAGYARORSZÁGON 1848-1849-BEN

*(A Hadtörténeti Intézet és Múzeum Könyvtára, sorozatszerkesztő Veszprémy László.
HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum, Budapest, 2013. 175 o.)*

Az 1848–1849. évi forradalom és szabadságharc időszaka a magyar történelem egyik kiemelkedő korszaka, amely máig méltán örvend nagy népszerűségnek. Ezt az is mutatja, hogy lassan könyvtárnyi irodalma lesz ennek a témának. Ám az egyre szaporodó szakirodalom ellenére is még mindig akadnak „fehér foltok” a történetekben, hiszen a keletkező művek többségének fókuszában a kiemelkedő személyek és a döntő események állnak. Ezért is öröndetes, hogy most egy olyan munka jelent meg, amely az egyik elfeledett „mellékhadszíntér” történéseit veszi számba. Solymosi József, a Hadtörténelmi Levéltár főlevéltárosa több mint másfél évtizedes kutatómunkájának eredményeit foglalja össze ebben az új kötetben, és nemcsak hadtörténeti, hanem politikai és gazdasági szempontokból is vizsgálja Északkelet-Magyarország 1848–1849-es eseményeit, beillesztve azokat a szabadságharc történetébe.

A bevezetőben a szerző röviden elmondja, hogy milyen motiváció vezette abban, hogy érdeklődése homlokterébe a forradalom és szabadságharc időszakából éppen ez a régió, azaz Ung, Bereg, MáraMaros és Ugocsa vármegyék kerültek, majd bemutatja a területre vonatkozó nem túl nagy szakirodalmat és a forrásokat, végezetül exponálja, milyen kérdésekre is keresett választ.

Az első fejezetben röviden áttekinti a régió földrajzi elhelyezkedését, közigazgatási szervezetét és gazdaságát az 1840-es évek második felében, majd a politikai helyzet alakulását 1845 és 1848 között. Megállapítja, hogy a bécsi kormány az adminisztrátori rendszer bevezetésével még ezen a